

УДК 347.2; 340.13

Потапенко Сергій Анатолійович

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,

доцент кафедри цивільного, господарського та трудового права

Академі з праці, соціальних відносин і туризму;

адвокат

Potapenko Serhii

PhD in «Law», Associate Professor of the

Department of Civil, Economic and Labor Law

Academy of Laboure, Social Relashions and Tourism;

Lawyer

ORCID: 0000-0003-3447-5971

ПРАВОВИЙ ВИМІР ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНО- ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

LEGAL DIMENSION OF TRUST PROPERTY IN CIVIL LAW

Анотація. Вступ. Формування інституту довірчої власності в Україні як правової форми управління та користування чужою власністю в інтересах власника іншими особами почалось з прийняття декрету Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства» від 17.03.1993 року № 23-93. Вперше юридичну конструкцію «право довірчої власності», яке може засвідчуватись договором управління майном, у нормативну матерію уведено з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України від 19.06.2003 року № 980-IV. Подальшим етапом у генезі розвитку інституту права довірчої власності став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні від 20.09.2019 р. № 132-

IX, яким Цивільний кодекс України доповнено новою Главою 8 «Довірча власність», як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, а Земельний кодекс України доповнений ст. 89¹ «Особливості набуття і реалізація права довірчої власності на земельні ділянки».

Метою дослідження є аналіз визначених чинним законодавством правових режимів права довірчої власності: як правової форми управління та користування чужою власністю в інтересах власника іншими особами; як засобу забезпечення виконання зобов'язань; як об'єкту договору придбання майна у довірчу власність в інтересах іншої особи. Формулювання пропозицій щодо удосконалення правового регулювання інституту права довірчої власності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є нормативно-правові акти, що регулюють інститут права довірчої власності, а також публікації вітчизняних правників на дану тему дослідження.

У дослідженні використані загальнонаукові та спеціально-наукові методи наукового пізнання: герменевтичний, порівняльно-правовий, формально-логічний, системного аналізу, правового моделювання.

Результати. У статті досліджено інститут права довірчої власності у цивільно-правових відносинах. Виокремлено три основних правових режими права довірчої власності як: правової форми управління та користування чужою власністю в інтересах власника іншими особами; засобу забезпечення виконання зобов'язань; об'єкту договору придбання майна у довірчу власність в інтересах іншої особи. Проаналізовано «подвійну» правову природу права довірчої власності, а саме як поєднання речового і зобов'язального права, що виявляється в наявності у довірчого власника або управителя повноважень власника, обтяжених фідучіарним зобов'язанням здійснити його з певною метою, визначеною у договорі.

Аргументовано, що право довірчої власності в залежності від підстав та мети виникнення має різний юридичний зміст, підстави

припинення, а учасники фідучіарних відносин мають різний правовий статус.

Проаналізовано переваги та недоліки нормативно-правового регулювання інституту права довірчої власності. Звернуто увагу на не достатній визначеності правового регулювання договору придбання майна у довірчу власність в інтересах іншої особи. Наголошено на потребі легального визначення поняття «право довірчої власності» у чинному законодавстві. Сформульовано авторське визначення даного поняття яке пропонується включити до Цивільного кодексу України.

Перспективи. Нагальна потреба підвищити інвестиційну привабливість вітчизняного бізнесу з метою розвитку ринкових відносин та економіки України, що в сучасних умовах підсилюється уведенням в нашої країні воєнним станом, обумовлює подальші наукові розвідки щодо удосконалення правових механізмів врегулювання відносин довірчої власності у національному законодавстві.

Ключові слова: цивільне право, право довірчої власності, майно, фідучіарні відносини, довірчий засновник, довірчий власник, установник управління, управитель, філософія права, правова реальність.

Summary. The formation of Institute of Trust in Ukraine as a legal form of management and use of other people's property in the interests of the owner by other persons began with the adoption of the Decree of the Kabinet of Ministers of Ukraine "On Trust Society" of 17.03.1993 No. 23-93. For the first time, the legal construction of "Right of Trust Property", which can be certified by a contract of property management, was introduced into regulatory matter with the adoption of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine of 19.06.2003 No. 980-IV. The Further Stage in the Genesis of the Development of the Institute of Trust Property was the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Stimulating Investment

Activity in Ukraine No. 132-IX of 20.09.2019, which is supplemented by the new chapter 8" Trust Property "as a way of ensuring the fulfillment of obligations under the Credit Code. 891 "Features of acquisition and realization of the right of trust ownership of land".

The purpose of the study is to analyze the legal regimes of the right of trust property defined by the current legislation: as a legal form of management and the use of other people's property in the interests of the owner by other persons; as a means of ensuring the fulfillment of obligations; as the object of the contract of acquisition of property in trust in the interests of another person. Formulation of proposals for improvement of legal regulation of the institution of trust property.

Materials and methods. Research materials are regulatory acts governing the Institute of Trust Property, as well as the publication of domestic lawyers on this topic of research.

The study uses general scientific and special scientific methods of scientific knowledge: hermeneutic, comparative-legal, formal-logical, system analysis, legal modeling.

Results. The article investigates the Institute of Trust Property in Civil Law. Three basic legal regimes of trust ownership are distinguished as: the legal form of management and the use of other people's property in the interests of the owner by other persons; a means of ensuring the fulfillment of obligations; the object of the contract of acquisition of property in trust in the interests of another person. Development the "double" legal nature of the right of trust property, namely as a combination of property and obligatory law, which is manifested in the trust owner or manager of the owner's powers, burdened with a fiduciary obligation to fulfill it for a specific purpose specified in the contract.

It is argued that the right of trust ownership, depending on the grounds and purpose of origin, has different legal content, grounds for termination, and participants of fiduciary relations have different legal status.

The advantages and disadvantages of regulatory regulation of the institution of trust property are analyzed. Attention is drawn to the not sufficient certainty of the legal regime of the contract of acquisition of property in trust in the interests of another person. The need for a legal definition of the concept of "right of trust property" in the current legislation is emphasized. The author's definition of this concept is proposed to be included in the Civil Code of Ukraine.

Perspectives. The urgent need to increase the investment attractiveness of domestic business in order to develop market relations and economy of Ukraine, which in modern conditions is exacerbated by the introduced in our country martial law, determines further scientific intelligence to improve the legal mechanisms of regulation of relations of trust in national legislation.

Key words: *civil law, trust property, property, fiduciary relations, trust founder, trust owner, management installer, manager, philosophy of law, legal reality.*

Постановка проблеми. Певною мірою довірча власність у формі fiducia (від лат. – довіра) була відома ще римському праву. Як система майнових відносин довірча власність утворилася ще за доби Середньовіччя, найбільш рельєфно виکارбовувавшись в англійському праві справедливості (equity) для регулювання феодалських земельних відносин. З середини 19 століття довірча власність поширилася у Сполучених Штатах Америки як ефективний механізм регулювання капіталістичних ринкових відносин і розвиненого торгового обігу, а в подальшому, в деяких штатах прийнято закони про окремі види довірчої власності, але на більшій частині території країни застосовується Звід правил про довірчу власність (Restatements of the Law of the Trust). У Великобританії інститут довірчої власності регулюються законом «Про власність» (Law of Property Act, 1925) та спеціальними нормативними актами про благодійну довірчу власність [1]. У країнах англо-американської системи права найбільший вплив на

регулювання та розвиток інституту довірчої власності продовжує справляти судовий прецедент.

Відповідність інституту довірчої власності потребам сучасного торгового обігу, розвиненим ринкових відносинам зумовили її поширення у країнах з континентальною системою права (Японія, деякі держави Латинської Америки та інші країни), в тому числі і в нашій країні. Зокрема формування інституту довірчої власності в Україні, як правової форми управління та користування чужою власністю в інтересах власника іншими особами почалось з прийняття декрету Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства» від 17.03.1993 року № 23-93, яким визначений правовий статус довірчого товариства як товариства з обмеженою відповідальністю, яке утворюється з метою здійснення представницької діяльності на підставі договору, укладеного з довірцями майна щодо реалізації їх прав власників [2].

Вперше юридичну конструкцію «право довірчої власності» (яке визнано особливим видом права власності, що виникає на підставі закону або договору (ч. 2 ст. 316 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [3])) у нормативну матерію уведено з набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України від 19.06.2003 року № 980-IV [4], яким також унормовано, що виникнення в управителя права довірчої власності на отримане в управління майно може засвідчуватись договором управління майном (ч. 2 ст. 1028 ЦК України [3]).

В подальшому на виконання обов'язків, взятих на себе Україною в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку, зокрема щодо імплементації Директиви 2002/47/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу, в якій визначено механізми фінансового забезпечення, що ґрунтуються на повній передачі власності на фінансове забезпечення [5] прийнятий Закон України

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні від 20.09.2019 року № 132-IX [6], яким ЦК України доповнено новою Главою 8 «Довірча власність» як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором [3], а Земельний кодекс України (далі – ЗК України) доповнений ст. 89¹ «Особливості набуття і реалізація права довірчої власності на земельні ділянки» [7].

Наразі інститут довірчої власності у різних правових режимах застосовується в найрізноманітніших сферах правового життя України: для управління цінними паперами та захисту інтересів їх володільців; для здійснення банками, фінансовими компаніями трастових операцій; для контролю за діяльністю благодійних, пенсійних, та інших фондів; для захисту інтересів неповнолітніх і недієздатних осіб.

В умовах активного розвитку ринкових відносин в Україні, в тому числі у Європейському просторі, досить особливого значення набуває удосконалення правових механізмів врегулювання відносин довірчої власності з метою стимулювання інвестиційної діяльності в Україні. Разом з тим, у національному законодавстві поки що немає нормативного визначення поняття «право довірчої власності», яке б дозволило чітко окреслити правовий статус учасників фідучіарних (заснованих на довірі) відносин, а також ефективно поєднати інтереси різних учасників цивільного обороту, забезпечити належне управління майном, своєчасне виконання зобов'язань та захист прав учасників цивільних правовідносин. Дана стаття присвячена аналізу правових режимів права довірчої власності, визначених у чинному національному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституту довірчої власності у правовідносинах щодо управління майном стали предметом наукових розвідок О. Ільків [8], Р. Майданик [9], В. Коссака [10], Г. Буяджі [11] та інших. Право довірчої власності як спосіб забезпечення

виконання зобов'язань аналізували Л. Фокша, О. Зуєва [12], І. Канзафарова І., М. Федорко [13], Р. Майданник [14] та інші.

Попри велику кількість публікацій на тему права довірчої власності, дана юридична конструкція все ж таки ще є малодослідженою, а обрана нами тема є однією з наукових розвідок на дану проблематику.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є аналіз визначених чинним законодавством правових режимів права довірчої власності: як правової форми управління та користування чужою власністю в інтересах власника іншими особами; як засобу забезпечення виконання зобов'язань; як об'єкту договору придбання майна у довірчу власність в інтересах іншої особи. Формулювання пропозицій щодо удосконалення правового регулювання інституту права довірчої власності.

Виклад основного матеріалу. Нормативно правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб, а право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору, є особливим видом права власності [3, ст. 316]. Зміст права власності становлять права володіння, користування та розпоряджання своїм майном [3, ст. 317], які власник здійснює на власний розсуд, незалежно від волі інших осіб [3, ст. 319]. Конституцією України (ст. 41) гарантовано, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [15].

В юридичній енциклопедії поняття «довірча власність» визначається як система фідучіарних, тобто заснованих на довірі, майнових відносин (fiduciary ownership), суб'єктами можуть бути довірчий засновник (settlor), довірчий власник (trustee), а також бенефіціарій (cestui que trust) — особа, на користь якої створюється довірча власність. Довірчий власник зобов'язується управляти майном (тобто здійснювати не заборонені законом трастові операції), переданим йому іншим довірчим засновником,

таким чином, щоб бенефіціарій отримував у межах строку, на який встановлено довірча власність, певний прибуток. В правовідносинах довірчої власності відбувається немовби розщеплення права власності: повноваження щодо управління об'єктом права власності належать одній особі, а вигоди отримує інша. Бенефіціарієм може бути як сам довірчий засновник, так і вказані ним особи. Довірчий власник використовує передане майно лише згідно з визначеною довірчим засновником метою. Залежно від застосування довірчої власності англо-американською чи континентальною системами права виокремлюють дві концепції довірчої власності. Відповідно до англо-американської системи довірчий власник вважається у відносинах з третіми особами справжнім власником. Континентальна система права не визнає розщеплення прав і титулу власника, тому довірчі відносини юридично оформляються за допомогою договорів доручення, комісії або договору на управління майном [1].

ЦК України [3] передбачає три види права довірчої власності з різними правовими режимами: 1) як правова форма управління та користування чужою власністю в інтересах власника іншими особами; 2) як засіб забезпечення виконання зобов'язань; 3) об'єкт договору придбання майна у довірчу власність в інтересах іншої особи. Зокрема норми Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [16], які чітко розмежовують право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання та право довірчої власності як речове право, похідне від права власності та відмінне від способу забезпечення.

Розпочнемо з першого. За договором управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (управителеві) на певний строк майно в управління, а друга сторона зобов'язується за плату здійснювати від свого імені управління цим майном в інтересах установника управління або вказаної ним особи (вигодонабувача). Даний договір може засвідчувати виникнення в управителя права довірчої власності на отримане

в управління майно, яке на нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості виникає з моменту її державної реєстрації у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно [3, ст. 1029].

Форма договору управління майном: письмова, а якщо предметом даного договору є нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, то він підлягає нотаріальному посвідченню [3, ст. 1031]. Саме право довірчої власності на рухоме майно виникає після набрання чинності договором управління майном, а стосовно нерухомого майна, об'єкту незавершеного будівництва та майбутнього об'єкту нерухомості – з моменту проведення реєстрації цього права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Істотними умовами договору управління майном є:

- предмет (підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права, крім майнових прав інтелектуальної власності, та інше майно);

- строк (встановлюється у договорі управління майном, а якщо сторони не визначили строку дію договору управління майном, то він вважається укладеним на п'ять років. У разі відсутності заяви однієї із сторін про припинення або зміну договору управління майном після закінчення строку його дії договір вважається продовженим на такий самий строк і на таких самих умовах);

- ціна (розмір і форма плати за управління майном визначаються за згодою сторін договору управління майном).

Сторонами договору управління майном є:

- 1) установник управління (власник майна, його представник (за довіреністю, договором) або законні представник (батьки, усиновлювачі, опекун, піклувальник, орган опіки та піклування);

- 2) управитель (тільки суб'єкт підприємницької діяльності);

3) вигодонабувач (фізична або юридична особа визначена установником управління; в будь-якому випадку вигодонабувачем не може бути управитель).

Договором управління майном встановлюються межі повноважень управителя щодо володіння, користування та розпорядження об'єктом довірчої власності, які останній здійснює з врахуванням правового режиму майна, переданого в управління. Управителю, як суб'єкту довірчої власності, надається відповідний титул, змістом якого є передбачені договором повноваження щодо володіння та управління майном, що є об'єктом довірчих відносин.

Суть здійснення довірчої власності полягає у добросовісному піклуванні майном, його дбайливому використанні з метою примноження в інтересах установника управління (власника). Це в свою чергу зумовлює певні вимоги до особи управителя, його професіоналізму та моральних якостей. Адже довірчий власник повинен здійснювати свої обов'язки особисто, якщо інше не впливає з умов договору або із закону. Право власності довірчого власника обтяжене фідучіарним зобов'язанням здійснювати титул у чужому інтересі [8, с. 51].

Р. Майданик розглядає титул власника як поєднання речового і зобов'язального права, що виявляється в наявності у довірчого власника повноважень власника, обтяжених фідучіарним зобов'язанням здійснити його з певною метою, визначеною у договорі установником управління при створенні такої власності із дотриманням обмежень, встановлених законом або договором управління майном. Довірча власність має особисто-довірчий і цільовий характер, що передбачає здійснення цього титулу з дотриманням установлених законом або договором обмежень [9, с. 23].

Право довірчої власності є похідним від поняття права власності. При цьому, передаючи майно в управління, власник передає свої повноваження щодо володіння, користування та розпорядження цим майном управителю

у обов'язі, визначеному договором управління майном. Тому установник управління і управитель перебувають в зобов'язальних правовідносинах [10, с. 27]. Тож можна навести паралель між обов'язками управителя та обов'язками довірчого власника, які зводяться до зобов'язань діяти з належним рівнем турботливості, особисто виконувати обов'язки, передавати прибуток бенефіціарам, тощо [11, с. 19].

Особливість правового статусу управителя майна полягає в тому, що хоча він юридично і вважається довірчим власником майна, переданого в управління, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном (якщо це визначено договором про управління майном), але при цьому, договір про управління майном не призводить до переходу (припинення) права власності на майно, передане в управління від установника управління до управителя. Даний договір є підставою для виникнення речових та зобов'язальних правовідносин між його сторонами. Тобто діє лише презумпція наявності в управителя права власності. Таким чином, установник управління (власник), передаючи за договором майно в управління зберігає за собою не лише право власності, але й усі правомочності, але при цьому бере на себе зобов'язання не створювати перешкод управителю у виконанні ним своїх обов'язків за договором.

Тож, передача майна в управління на підставі відповідного договору це певний спосіб здійснення власником суб'єктивних речових прав, шляхом передання їх іншій особі на підставі титулу довірчого власника.

Договір управління майном припиняється у разі: загибелі майна, переданого в управління; припинення договору за заявою однієї із сторін у зв'язку із закінченням строку його дії; смерті фізичної особи – вигодонабувача або ліквідації юридичної особи – вигодонабувача, якщо інше не встановлено договором; відмови вигодонабувача від одержання вигоди за договором; визнання управителя недієздатним, безвісно

відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності або смерті та з інших підстав, передбачених ст. 1044 ЦК України [3].

Дещо іншим за правовим режимом є право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором, що виникає на підставі договору про встановлення довірчої власності відповідно до якого одна сторона (довірчий засновник) передає майно другій стороні (довірчому власнику) на праві довірчої власності для забезпечення зобов'язання боржника за кредитним договором, договором позики [3, ч. 1 ст. 597¹].

Згідно з встановленою законом конструкцією забезпечувальної передачі права власності, боржник для забезпечення виконання зобов'язання передає кредиторів титул власника на те чи інше майно, а кредитор зобов'язується здійснити зворотне відчуження права власності на зазначений майновий актив у разі погашення забезпеченого зобов'язання [12, с. 66].

Форма договору про встановлення довірчої власності: письмова, а якщо предметом даного договору є нерухоме майно, об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, то він підлягає нотаріальному посвідченню [3, ч. 4 ст. 597³]. Право довірчої власності на рухоме майно виникає з моменту укладення договору про встановлення довірчої власності у письмовій формі, якщо таким договором не встановлено інше, а на нерухоме майно, неподільний об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості – з моменту реєстрації цього права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно на підставі укладеного у письмовій формі та посвідченого нотаріально договору про встановлення довірчої власності.

Сторонами договору про встановлення довірчої власності є:

1) довірчий засновник (може бути боржник (фізична або юридична особа) за основним зобов'язанням та/або інша особа, яка передає майно, що

належить йому на праві власності у довірчу власність з метою забезпечення виконання зобов'язань боржника);

2) довірчий власник (є кредитор (фізична або юридична особа) за основним зобов'язанням).

Об'єктом довірчої власності може бути майно (рухоме, нерухоме), яке може бути відчужено і на яке може бути звернено стягнення у встановленому законом порядку, окрім корпоративних прав та подільних об'єктів незавершеного будівництва. Режим довірчої власності також не поширюється на плоди, продукцію та доходи, одержані від використання об'єкта довірчої власності, якщо інше не зазначено у договорі про встановлення довірчої власності [3, ч. 3 ст. 597³].

Строк дії договору про встановлення довірчої власності не може бути меншим строку дії договору на підставі якого виникло основного зобов'язання.

На відміну від права довірчої власності, яке виникає згідно договору управління майном, з моменту встановлення довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язання, право власності довірчого засновника припиняється, а у довірчого власника – виникає. Крім того, довірчий засновник має право користуватися майном, що є об'єктом довірчої власності. За згодою сторін договором про встановлення довірчої власності може бути передбачено право користувача передавати об'єкт довірчої власності у тимчасове користування третім особам, а якщо об'єктом довірчої власності є земельна ділянка, то передача її в користування (оренду) іншим особам здійснюється в порядку, визначеному ЗК України [7]. При цьому довірчий власник при користуванні об'єктом довірчої власності зобов'язаний утримуватися від дій, які виходять за межі нормального зносу майна та можуть істотно знизити його вартість або завдати іншої шкоди. Також він несе витрати на утримання об'єкта довірчої власності, якщо інше не встановлено договором.

Як спосіб забезпечення виконання зобов'язань відома ще римському праву фідучія широко використовується у деяких європейських країнах, наприклад, у Німеччині (де водночас інститут фідучії не отримав законодавчого закріплення і регулюється судовою практикою) та Франції (де фідучію врегульовано на законодавчому рівні, а саме у 2007 році Цивільний кодекс Франції було доповнено нормами про фідучію). У Німеччині активно використовується фідучія-забезпечення, коли дебітор передає кредитору як забезпечення свою власність, яку кредитор зобов'язується повернути дебітору за умови повної сплати боргу. Цей спосіб забезпечення має назву «sicherungsuebereinigung» для майна і «sicherungsabtretung» для майнових прав та був свого часу розроблений у Німеччині судовою практикою задля уникнення низки законодавчих обмежень, пов'язаних з використанням застави [17, с. 66].

Якщо боржник (довірчий засновник по договору) вчасно виконує своє зобов'язання, то, відповідно до ст. 597¹¹ ЦК України [3], протягом п'яти робочих днів з дня припинення (у тому числі, у зв'язку з його повним виконанням) довірчий власник зобов'язаний передати право власності на об'єкт довірчої власності довірчому засновнику, якщо інше не визначено законом. Після цього боржник знову набуває право на своє майно. У протилежному випадку довірчий власник звертає стягнення на об'єкт довірчої власності шляхом його продажу довірчим власником будь-якій особі-покупцеві з обов'язковим повідомленням боржника (довірчого засновника) [3, ст. 597⁷].

Окрім наведеного згідно з ст. 597¹³ ЦК України довірча власність на майно також може виникнути на підставі договору, відповідно до якого одна сторона за власний рахунок, але в інтересах та за рекомендацією іншої сторони придбаває у третьої особи майно у довірчу власність. При цьому сторона, яка придбала майно у довірчу власність, отримує право вимоги до особи, за рекомендацією якої відбулося придбання, щодо сплати

компенсації вартості такого майна та/або процентів за користування чужими грошовими коштами. В наслідок таких правовідносин особа, яка придбала майно, набуває правовий статус довірчого власника, а особа, в інтересах та за рекомендацією якої було придбане майно, - довірчого засновника [3].

З огляду на недостатню правову визначеність вищенаведеного способу набуття права довірчої власності на майно наразі важко говорити про його ефективність. Зокрема не зрозумілим є суб'єктний та об'єктний склад цих фідучіарних відносин, правовий статус його учасників, обсяг правомочностей довірчого власника, механізм набуття та припинення права довірчої власності на майно, порядок розрахунків між сторонами та межі їх відповідальності. Переконані, що дане питання потребує невідкладного правового врегулювання шляхом внесення змін до ст. 597¹³ ЦК України [3].

Порівнюючи правовий статус установника управління та довірчого засновника, а також управителя та довірчого власника, зміст права довірчої власності науковий інтерес викликає ситуація при якій титульний власник майна, маючи повний обсяг правомочностей щодо володіння, користування та розпорядження приналежним йому майном за своєю волею незалежно від волі інших осіб, укладає договір про встановлення довірчої власності на майно з іншою особою, після набрання чинності якого у довірчого засновника право власності припиняється, а у довірчого власника – виникає, але з обмеженим обсягом правомочностей (зокрема з обмеженим правом розпорядження, адже довірчий власник не має права самостійно відчужувати таке майно, крім як для звернення стягнення на нього, а також викупу його для суспільних потреб у порядку, встановленому законом). Виявляється, що решта правомочностей щодо розпорядження майном ніби «зависає» у правовій реальності (під розуміється вся сукупність правових феноменів: правових норм, інститутів, наявних правовідносин, правових концепцій, явищ правового менталітету тощо [18]) на час дії договору про

встановлення довірчої власності, а у разі повного виконання довірчим засновником свого основного зобов'язання, або звернення стягнення на об'єкт довірчої власності чи викупу його для суспільних потреб, право власності повертається попередньому власнику, особі-покупцеві, територіальній громаді або державі (у разі відчуження для суспільних потреб) у (попередньому) повному обсязі.

При укладенні договору управління майном обсяг правомочностей власника майна (установника управління) залишається незмінним, їх здійснення у визначених договором межах передається (доручається) управителю.

Згідно з існуючою судовою практикою Верховного Суду сформульована правова позиція про те, що на відміну від права власності як цивільного права власника щодо володіння, користування та розпорядження належним йому нерухомим майном (ч. 1 ст. 316 ЦК України), що здійснюється власником в межах закону на власний розсуд та незалежно від волі інших осіб, право довірчої власності (ч. 2 ст. 316 ЦК України) та права управителя майна за договором управління можуть обмежуватись в силу закону (ч. 2 ст. 1029 ЦК України) або відповідно до умов укладеного договору управління майном [19]. Правова природа довірчої власності полягає у наданні довірчому власнику речового права, обмеженого цільовим характером його здійснення в інтересах визначених осіб. Довірчий власник здійснює право власності на об'єкт довірчої власності лише для досягнення визначеної мети, яка обтяжує право довірчої власності [20].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Пропонуємо наступне визначення поняття «право довірчої власності» - право особи володіти, користуватися та розпоряджатися річчю (майном), яке вона здійснює за плату (або без плати) у межах, встановлених законом та/або договором, в інтересах іншої особи (установника управління чи довірчого

засновника) або з метою виконання зобов'язання іншою особою (довірчим засновником – боржником за основним зобов'язанням).

Вважаємо необхідним невідкладне внесення змін до ст. 597¹³ ЦК України стосовно визначення суб'єктного та об'єктного складу правовідносин, які виникають при укладені, зміні та припиненні дії договору придбання майна у довірчу власність в інтересах іншої особи, визначенні правового статусу сторін даного договору, обсяг прамовочностей довірчого власника, механізму набуття та припинення права довірчої власності на майно, порядку розрахунків між сторонами та межі їх відповідальності.

Література

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2. Д-И. К.: «Укр. енцикл.», 1999. С. 227.
2. Про довірчі товариства: Декрет Кабінету Міністрів України від 17.03.1993 р. № 23-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-93#Text> (дата звернення: 29.06.2025).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 29.06.2025).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 19.06.2003 р. № 980-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-15#Text> (дата звернення: 29.06.2025).
5. Директива 2002/47/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу стосовно механізмів застосування фінансової застави від 6 червня 2002 р. № 2002/47/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_502 (дата звернення: 29.06.2025).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: Закон України від 20.09.2019 р. № 132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#n7> (дата звернення: 29.06.2025).

7. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 29.06.2025).

8. Ільків О.В. Правова природа довірчої власності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 50. С. 50-53.

9. Майданик Р.А. Довірча власність і фідучія: місце і перспективи в системі права України. *Право України*. 2011. № 5. С. 18–28.

10. Коссак В.М. Правова природа договору управління майном. Актуальні проблеми приватного права. Збірник наукових праць до 85-річчя з дня народження і 55-річчя наук.-педаг. діяльн. В.В. Луця. Тернопіль : Підручники і посібники, 2018. 22–32 с.

11. Буяджі Г.В. Довірча власність і трастоподібні конструкції: імплементація міжнародних стандартів у цивільне право України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2018. 47 с.

12. Фокша Л.В., Зуєва О.А. Право довірчої власності як спосіб виконання зобов'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 65-68.

13. Канзафарова І., Федорко М. Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язань у цивільному праві України. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 107–116.

14. Майданик Р.А. Природа довірчої власності як особливого об'єкта цивільних прав за законодавством України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 8 (46). С. 16-25.

15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.06.2025).

16. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 29.06.2025).

17. Цит. за: Фокша Л.В., Зуєва О.А. Право довірчої власності як спосіб виконання зобов'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 66.

18. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін.; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. С. 132.

19. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 13.12.2019 р. у справі № 916/15/18. URL: <https://zakononline.com.ua/courtdecisions/show/86742529> (дата звернення: 29.06.2025).

20. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2019 р. у справі № 755/12638/15 (провадження 14-167цс19). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82308714> (дата звернення: 29.06.2025).

References

1. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. Redkol.: Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. T. 2. D-Y. K.: «Ukr. entsykl.», 1999. S. 227 [in Ukrainian].
2. Pro dovirchi tovarystva: Dekret Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.03.1993 r. № 23-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23-93#Text> [in Ukrainian].

3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 980-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-15#Text> [in Ukrainian].
5. Dyrektyva 2002/47/IeS Yevropeiskoho Parlamentu i Rady Yevropeiskoho Soiuzu stosovno mekhanizmiv zastosuvannia finansovoi zastavy vid 6 chervnia 2002 r. № 2002/47/IeS. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_502 [in Ukrainian].
6. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stymuliuvannia investytsiinoi diialnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 20.09.2019 r. №132-IKh. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#n7> [in Ukrainian].
7. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 r. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> [in Ukrainian].
8. Ilkiv O.V. Pravova pryroda dovirchoi vlasnosti. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. 2021. № 50. S. 50-53 [in Ukrainian].
9. Maidanyk R.A. Dovircha vlasnist i fidutsiia: mistse i perspektyvy v systemi prava Ukrainy. Pravo Ukrainy. 2011. № 5. S. 18–28 [in Ukrainian].
10. Kossak V.M. Pravova pryroda dohovoru upravlinnia mainom. Aktualni problemy pryvatnoho prava. Zbirnyk naukovykh prats do 85-richchia z dnia narodzhennia i 55-richchia nauk.-pedah. diialn. V.V. Lutsia. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2018. 22–32 s. [in Ukrainian].
11. Buiadzhi H.V. Dovircha vlasnist i trastopodibni konstruktsii: implementatsiia mizhnarodnykh standartiv u tsyvilne pravo Ukrainy: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. K., 2018. 47 s. [in Ukrainian].

12. Foksha L.V., Zuieva O.A. Pravo dovirchoi vlasnosti yak sposib vykonannia zoboviazannia. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. 2022. № 2. S. 65-68 [in Ukrainian].

13. Kanzafarova I., Fedorko M. Pravo dovirchoi vlasnosti yak sposib zabezpechennia vykonannia zoboviazan u tsyvilnomu pravi Ukrainy. Pravova derzhava. 2020. № 37. S. 107–116 [in Ukrainian].

14. Maidanyk R.A. Pryroda dovirchoi vlasnosti yak osoblyvoho obiekta tsyvilnykh prav za zakonodavstvom Ukrainy. Biuleten Ministerstva yustytysii Ukrainy. 2005. № 8 (46). S. 16-25 [in Ukrainian].

15. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

16. Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen: Zakon Ukrainy vid 01.07.2004 r. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> [in Ukrainian].

17. Tsyt. za: Foksha L.V., Zuieva O.A. Pravo dovirchoi vlasnosti yak sposib vykonannia zoboviazannia. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. 2022. № 2. S. 66 [in Ukrainian].

18. Filosofiia prava: pidruch. dlia stud. yuryd. vyshch. navch. zakl. O. H. Danylian, O. P. Dzoban, S. I. Maksymov ta in.; za red. d-ra filos. nauk, prof. O. H. Danyliana. Kharkiv: Pravo, 2009. S. 132 [in Ukrainian].

19. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi Obiednanoi palaty Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 13.12.2019 r. u spravi № 916/15/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court decisions/show/86742529> [in Ukrainian].

20. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 05.06.2019 r. u spravi № 755/12638/15 (provadzhennia 14-167tss19). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82308714> [in Ukrainian].